

Polletter

Ett förenklat ekonomiskt system för bl.a. utvecklingsstörda i ett lite större sammanhang.

Det vore underbart, om man kunde få ett sådant ämne överstökad i en hast, upp på bordet med några enkla handgrepp och sedan direkt vidare. Är det möjligt?

Jag kan inte komma på något sätt att göra det enkelt. Min ursäkt eller förklaring är, att pollettsystem, under de snart 30 år jag medverkat till sådana, alltid visat sig vara, jämfört med andra pedagogiska system, mer komplicerade och utmanande för personalen. Trots att de är upplagda för att skapa rutiner och igenkännlighet för den boende (arbetstagaren, brukaren etc.), kan de absolut inte administreras på rutin. Den boendes utbyte av pollettsystemet står och faller med att personalens disciplin är kopplad till en riklig påhittighet.

Dessutom kan pollettsystem mycket lätt komma att handla om eller mynna ut i personalfördomar, om man inte förstår bakgrunden/teorin. Därför börjar jag med att beskriva hur jag ser på pollettsystemens värde och funktion i ett lite större sammanhang.

Varför kan pollettsystem vara betydelsefulla för utvecklingsstörda?

För att direkt ge en ingång till metoden, kan man föreställa sig att en boende under loppet av dagen/veckan/månaden har några göromål, där han eller hon tjänar ett antal polletter. Dessa kan personen handla för i sin egen "hemma-affär".

Redan nu kan man förnimma, hur det snabbt kan bli komplicerat. Det finns ingen standard för hur ofta, hur mycket, vad, var och när.

Pollettsystem skall utformas för den enskilde boende. De är och bör vara, liksom andra pedagogiska metoder för utvecklingsstörda, fullständigt individuella/personliga.

*När man inte kan kompensera för funktionshindren,
så är man handikappad - först då!*

"Betydelsefulla faktorer"

Om man utifrån en större infallsvinkel skall söka efter faktorer, som är avgörande för hur den utvecklingsstörda personens liv gestaltar sig, kan man sannolikt finna svaren inom följande områden:

- **Personens funktionshinder (av några kallat handikappet)**
- **Boendeformen**
- **Personerna som omger den utvecklingsstörde**

Funktionshindren

Några av de karaktäristiska funktionshinder som är relevanta i detta sammanhang, rör sig om en begränsad förmåga att överblicka, förstå orsaker och sammanhang, och i det hela taget, att hantera intellektuella problemställningar av en viss komplexitet.

För att gå rakt på sak, många utvecklingsstörda har svårt att förstå omständigheterna kring de pengar, de har att röra sig med. Det kan vara så att de inte begriper sambandet mellan lönen, de ev. får, och arbetet som de har presterat. Likaså kan det vara svårt att handla i butiker "från egen ficka", att spara, att "hålla i pengar" o.s.v.

*Jag är,
för att jag kan,
för att det jag kan är nödvärdigt/viktigt
och för att jag tjänar pengar på det jag kan.*

När man som personal skall administrera ett pollettsystem för en boende, är det rätt så avgörande, att man förstår och håller med om ovanstående.

Det ramsan beskriver, är att människors självkänsla (och värde i samhället) i stor utsträckning hänger samman med, att de får lov att använda sina förmågor, att det de därigenom åstadkommer har ett värde och att detta statueras, bl.a. genom att de får lön för det.

Den här filosofin och erfarenheten går ut på, att människor inte kan undvara dessa beskrivna beståndsdelar utan att få problem med sitt självförtroende.

Om du menar, att människors/boendes/ditt eget självförtroende och självuppfattning uteslutande etableras och formas genom interpersonella relationer – så håll fingrarna från polletterna!

Boendeformen

I Danmark har vi ingen praxis, som ser till, att utvecklingsstördas bostandard motsvarar andra danskars och att den i övrigt håller en viss nivå.

I motsats till i Sverige, där principerna för ett "fullvärdigt boende" (allmän svensk norm för boendekvalitet) självfallet också gäller, när man skall hitta eller bygga bostäder för utvecklingsstörda.

I Sverige betyder det, att alla utvecklingsstörda, oavsett typ och grad av funktionshinder, om de så önskar, kan bo i egen lägenhet.

I de kommuner, där jag har undervisat de senaste 14 åren (Eskilstuna, Halmstad, Varberg och Göteborg) bor de utvecklingsstörda vanligen i små enheter med t.ex. fem lägenheter (en personallägenhet och fyra boendelägenheter), fysiskt integrerade i "allmän" bebyggelse. Alltså finns inga enklaver (separata mini-samhällen inuti samhället), inget kollektivt boende/gruppboendestäder och för övrigt inga eller blott rudimentära gemensamhetsutrymmen.

”Hopklämda i skrubbar”

Nu är det inte så att vi ska debattera boendeformer i dessa spalter, men faktum är, att de flesta utvecklingsstörda i Danmark inte har en fullvärdig bostad, eller annorlunda uttryckt, ”ett gott och eget territorium” – ett hem. Detta tillfogar ännu ett argument, när samtalet kommer in på pollettsystem.

När man tillsammans med andra utvecklingsstörda blir flyttad till gruppboendestäder, med gemensamma utrymmen och gemensamma aktiviteter, så blir man grupperad och diskriminerad i en utsträckning, som få andra medborgare skulle finna sig i. Så har man i utgångsläget inte blivit accepterad som individ och ens basala rättigheter har blivit åsidosatta, hur det än gått till.

Man blir sammantvingad med människor som man inte har, och sällan får, förnuftiga relationer till. Detta i miljöer, som kräver så många interpersonella/sociala resurser, att även de mest garvade linslusar från ”Big Brother” eller liknande TV-såpor, även med utsikt att vinna en miljard miljoner, skulle duka under på direkten och fly skrikande ut: - ”Lämna mig i fred!”.

Jag har aldrig upplevt en boende som verkat ha ett ägarförhållande till de gemensamma utrymmena. Och när till och med det territorium, som skulle föreställa vederbörandes eget privata, är så ynkligt, en dörr (av papp) som skiljer det, från det utifrån kommande vanvettet, och kanske närmast dammsuget på dagliga överlevnadsuppgifter, så finns där inte mycket att kalla ”sitt eget” att känna och ta ansvar för.

Någon kanske protesterar, därför att de vid middagen skojade med Oda, som kunde duka av, diska och göra rent. Men vanliga erfarenheter visar, att om man inte behöver ta vara på sig själv, när det gäller de nära och dagliga överlevnadsfunktionerna, så ska man i varje fall ha andra viktiga plikter, för att inte ”gå sönder”.

***Pollettsystem kan bl.a. brukas till att hjälpa den boende,
att värdesätta ”att sköta sig själv och sitt territorium”,
i ett sammanhang,
som dessvärre ofta inte ger förutsättningar för det.***

Det vill säga, många av de dagliga/triviala sysslorna i tillvaron och i ett hem (om man nu kan kalla, som i Danmark, ett eller två rum med toalett, för ett hem) verkar inte omedelbart nödvändiga för en institutionaliserad utvecklingsstörd. Vederbörande har förmodligen inte genom sin uppväxt och därmed följande socialisering lärt sig att ”så gör man bara”. Men dessa sysslor kan bli meningsfulla.

Detta ska inte uppfattas så, att pollettsystem skall inskränkas till att handla om ”de dagliga sysslorna i hemmet” och ADL-färdigheterna, men det kan vara ett bra och grundläggande område att överväga.

Personalen

Man behöver inte vara professor i sociologi för att förstå att antalet personer i teamet, som omger en boende, har en väsentlig betydelse för vederbörandes tillvaro.

Tumregeln kan lyda något i denna riktning:

***Ju fler personer i personalgruppen,
desto ”fattigare och långsammare pedagogik”
och desto större anledning för den boende
att bli osäker, förvirrad och hjälplös.***

Jag kan inte föreställa mig, att vi kan bli våldsamt oeniga om ovanstående. Det är ju ett resonemang, som inte bara gäller för institutionaliserade utvecklingsstörda. Om du t.ex. har provat att ligga på sjukhus, så kan du sannolikt utmärkt känna igen situationen.

En viss mängd personal, ska det ju vara – men många är en riktigt dålig idé.

Låt oss nu säga, att man i en bostad, där man inte arbetar med polletter, vill uppmuntra och stötta en boende att sköta några uppgifter. Detta föregås, vid de flesta tillfällen, av att man verbalt och mimiskt uttrycker sin uppmuntran. Man påkallar sig den boendes uppmärksamhet, man ler och säger: - ”Det var bra, Henrik!” – eller något liknande.

Problemet är, att denna uppmuntran kan ha en god effekt, när den uttrycks av personal, som den boende tycker om och har respekt för, men få motsatt verkan eller i bästa fall, ingen verkan alls, om den kommer från personal längst ner på vederbörandes hit-lista.

***Pollettsystem kan i viss utsträckning avhjälpa
denna värdevariation/-förvirring i feedback
och övrig behandling av de boende,
både vad angår den enskilde medarbetaren
och personalgruppen som helhet.***

***Vi talar om personalens möjligheter att,
från dag till dag,
vara närvarande, motiverande och igenkännbara,
och om de boendes chans att bl. a.
få något mer ut av att vara tillsammans med olika medarbetare.***

Vi får absolut inte ta miste på detta. Oavsett, att det rent praktiskt kan komplicera arbetet, så är det bra att de boende diskriminerar, d.v.s. gör och upplever skillnad i sina relationer till medarbetarna.

Så är det för alla människor. Personerna i vårt nätverk har olika värde för oss, och tacka för det!

Att föreställa sig, att utvecklingsstörda skulle få ut lika mycket av att interagera med all personal, är ett allvarligt missförstånd och en nedvärdering. Vi bör ge utrymme för, att de boende, i så stor utsträckning som möjligt, kan diskriminera och därmed kvalificera sina relationer med omvärlden. I stället för att sikta mot, att de som maskiner kan ”betjänas” lika gott av alla.

Om pollettsystem och "livskvalitet"

Det begreppet blir man nog inte färdig med på direkten, men kanske kan vi bli eniga om, att de flesta danskar (och svenskar) lägger en hel del tid och energi på att strukturera och planlägga sin konsumtion. Att använda sin lön till något utöver de fasta utgifterna, passar väl under rubriken "välfärd" och är en bricka i den mosaik som utgör vår livskvalitet.

Den utvecklingsstördes mosaik har, i vart fall utifrån sett, färre element än många andra medborgares. De har sällan bildat egen familj och de förväntningar, krav och ansvar som omger dem i deras vardag, ger nog inte någon speciellt kraftig knuff upp ur sängen på morgonen.

*Pollettsystem synes vara ett utmärkt redskap,
till att skapa mening och sammanhang
i vissa delar av den utvecklingsstördes tillvaro.
De är konkreta, här och nu, och kan inrättas,
så de ger den enskilde
handgripliga återkopplingar på vederbörandes
närvaro och värde
i världen –
kanske en fråga om lite mer livskvalitet.*

Ett par lösrivna kommentarer

När man i den stadsdel i Göteborg, där jag undervisar nu för tiden, frågar unga utvecklingsstörda, hur och var de vill bo, så är det ingen, som har lust att bo tillsammans med andra utvecklingsstörda.

Det finner jag, så sett, mycket logik i. Vad som däremot är vanskligare att förstå, är, att de människor som tar sig för att undersöka och fråga utvecklingsstörda i Danmark om deras önsknings om boendet, inte är mer uppmärksamma på, att de kommande boendes behov och önsknings är begränsade, av det till var tid hörande utbudet.

Med andra ord, och för att "skriva det i sten": -Vi får när vi frågar, de svar, som just då är möjliga, inte nödvändigtvis någon bild av, vad han eller hon kunde ha lust till – om där funnits något mer att få ögonen på.

"Du kan välja mellan två rätter, vad vill du ha, frikadeller eller frikadeller"?

Något annat, som just faller mig in, apropå "bostäder", är hur utvecklingsstörda och våld ofta har blivit och blir nämnt i samma andetag. Man har närmast intryck av, att det pedagogiska arbetet i stor utsträckning, är liktydigt med att vara bra på att förhålla sig till så kallade våldsamma boende. Något som för övrigt, dessvärre ser ut att kraftigt smitta av sig, på sättet man bygger och inreder för utvecklingsstörda.

För ordnings skull skall det nämnas, att det inte är något i deras funktionshinder, som bäddar för, att utvecklingsstörda skulle vara mer våldsbenägna än andra. Däremot har de, jämfört med så kallade normalt fungerande, svårare att förstå och bearbeta sin situation, varför de lättare blir offer för oklarheter och press från omvärlden. Våldsamheter är hos utvecklingsstörda, liksom hos andra människor, mestadels en desperat reaktion.

Problemet är, att medan man ofta kan medvetandegöra en intellektuellt bättre fungerande person och därmed öppna möjlighet för att ändra beteendet ("du kan gå – i stället för att slå" eller "du kan skilja dig" o.s.v.) så sitter en utvecklingsstörd person, på ett annat sätt, fast i sitt handlingsmönster – kanske till och med, omedvetet understött av personalens förväntningar.

Nej, låt mig och ett par av läsarna flytta in under sådana betingelser – så ska ni få se på våld. Och det stannar nog inte vid krukväxter och örffilar.

"Kokboken"

Innan vi börjar, vill jag påminna dig om, att du inte kan kopiera ett pollettsystem, från den ena boende till den andra. Ja, det kan du självfallet göra, men då går både den boende och du miste om det utbyte, som är förbundet med det mest centrala i pollettsystem, nämligen, att de kan och skall avspegla det individuella.

Lägg också märke till, att pollettsystem skall träffa/beröra den boendes lust, glädje, positiva förväntningar och stolthet. Så även om, och nu blir det knepigt, de bygger på rutiner, så får de t.ex. aldrig bli tråkiga.

1. Aktiviteten/jobbet/arbetet

Hitta ett antal "bra" aktiviteter/uppgifter/plikter som den boende skall sköta under loppet av dagen/veckan.

Ett "bra" arbete är kännetecknat av, att det är nödvändigt och att den boendes roll är mycket tydlig, på så sätt, att det verkligen är vederbörande, som utför uppgiften och inte personalen. Det ska vara lysande klart, vad polletterna blir utbetalade för.

Dessutom ska uppgiften/arbetet finnas på den boendes schema, alltså inte vara något som personalen kommer på, när det finns tid över. Uppgiften startar en stund på dagen som är igenkännlig för vederbörande och har en klar avslutning med ett handgripligt resultat/produkt.

Exempel: I pollettsammanhang är det därmed riktigare att tjäna på att bädda sin säng, plocka in porslin i skåpet eller handla en liter mjölk i närbutiken, än på att lägga ett pussel eller bäras runt på en häst.

2. Förstärkningen/belöningen/livsmedlet

Varje gång en uppgift är utförd, skall den belönas/förstärkas, med något som kan avnjutas i en hast. Inte bara för att den boende skall få en positiv respons på sin insats, utan också för att vederbörande och personalen skall vänja sig vid, att utfört arbete följs av lön.

"Lönen" skall självfallet paras med ord och mimik som passar till, men bör inte överröstas av beröm och leenden.

Jag anser, det är en god hjälp på vägen, när man ger feedback till den boende, att införa begrepp som "tjänat", "arbete" och "köpa" för att understryka, att det inte är något vederbörande får till skänks.

Som i alla andra "nya" sammanhang, är det bra, om det är några (ev. en) av de fast anställda, som leder det hela, gärna koncentrerat med samma lärare i några dagar. Denna arbetsform ger "projektledaren" möjlighet att effektivt lära ut, lära sig av sina misstag och göra nödvändiga förändringar.

Exempel: I Sverige upplevde jag nyligen ett pollettsystem, där den boende synbarligen hade gått allt för länge i denna fas och blivit dödstrött på livsmedlen. Det hade inte dragit ut så på tiden, om man varit lite färre involverade.

Vissa boende kommer att tycka bättre om, att gå direkt till polletterna, och så att säga hoppa över inledningen.

*Att lära sig något
"med små steg"
betyder inte,
att det behöver gå långsamt.*

3. Polletten

När den boende vant sig vid, att det följer lön på utfört arbete, utbetalas en pollett i stället för något livsmedel. Allt efter hur mycket vederbörande förstår, kommer han eller hon att kunna köpa de sedvanliga, typiska ät- eller drickbara förstärkarna, antingen omedelbart på stället, eller efter en kort tur bort till butiken.

Vad man kan justera/anpassa?

- Antal jobb per dag
- Tiden, från det man tjänat polletten – till dess man kan köpa för den
- Antalet polletter man tjänar på ett jobb
- Antalet polletter man behöver för att köpa
- Antal och sort av varor i butiken
- Priser på varorna
- Antal varor som kan köpas per gång

Det var visst det hela. Härmed är det visat, att det finns många olika sätt, att utforma ett pollettsystem.

Man funderar ofta på och överväger, om det inte är för svårt för den eller den personen. Pollettsystem kan vara utmanande och intressanta för de bäst fungerande, som har ett "vanligt" ekonomiskt system vid sidan av. Men de kan också förstås av personer med måttligare förutsättningar, eftersom det t.ex. kan röra sig om att "handla" omedelbart efter varje jobb.

Men du blir tvungen att gå på upptäcktsfärd!

4. Butiken

Nu har vi kommit förbi den punkt, där personalen har "godiset" med sig i bakfickan och den boende köper på stället, d.v.s. direkt efter att han eller hon utfört jobbet och tjänat sin pollett/er. Då börjar det bli riktigt spännande, nu ska vi nämligen gå till butiken.

Kanske finns där bara en vara i butiken till att börja med och kanske kostar den bara en pollett, men titta på ovanstående "justeringsmöjligheter" så öppnar sig nu en mängd superintressanta perspektiv.

Vad ska det egentligen vara på hyllorna? I gamla tider var det ju så klart: - "kaffe"!

Men "den gubben går inte"! Man kan skaffa sig de behov, som man har för ögonen och som är möjliga att få tag i. Du kan fråga på Hemköp.

Varje vecka dyker det upp en ny surmjölkprodukt, en exotisk frukt, en ask med något från Frankrike, en större brandbil till lille Jokum, en mindre telefon till mor, en chokladbit med sprit i, sprit med choklad i (inte på Hemköp) o.s.v.

Om vi ser 5-10 år bakåt i våra liv, så hade vi ingen föreställning om, vad vi nu går omkring och "älskar".

Det var ingen som anade, att det skulle vara intressant med ett utekök, att MP3-spelaren var ett måste för dottern eller att choklad med 85% kakao fanns att knapra på.

Under förutsättning, att vi talar om en boende, som kan förstå sig på en butik, så skall vi ha Konsum i bakhuvudet. Inte så, att den ska ha 40 000 varunummer, men lite av det, som alltid ska finnas och med jämna mellanrum – något nytt.

Det är också oerhört spännande att sätta några av de dagliga "gåvorna" till försäljning. Om den boende kan köpa sitt kaffe och sin kaka i vardagsrummet – gör han det då? Om det skall betalas för lördagsgodiset, är det då överhuvudtaget intressant?

Om "myset" med personalen kostar 3 polletter, kanske han hellre köper 3 marsipangrisar för en pollett stycket.

Alla de CD-skivor, som han är så glad i och får så många av, hur går det med dem, om de skall betalas?

5. Sparande, praktiska anordningar/inrättningar och ekonomi

Butiken ligger för det mesta bäst i personalutrymmena. Det är visserligen bra om det är den boendes privata butik (låt bli att göra gemensam butik för flera boenden), men det är inte hans egendom.

Om den boende inte kan se butiken, så kan det vara viktigt att ha bilder av varorna i sin lägenhet (hoppsan, jag menade på sitt rum) så hon kan fönstershoppa.

Många boende kan inte räkna (med siffror) och därmed veta vad de ev. har i plånboken, men i gengäld kan de kanske matcha. Finns det således ett antal krokar eller markeringar vid varje vara, så kan man genom att hänga upp polletterna eller lägga dem på markeringarna, "räkna" ut om man har råd, eller hur mycket det ev. saknas innan man får råd.

Det vill säga, vi kanske kan nå förbi den punkt, där den boende har för vana att räkna plånboken till personalen, eller där vederbörande alltid betalar med en 100 kr. sedel.

I det ögonblick den boende går från avslutat arbete och bort till butiken med en pollett i handen, har hon tagit det första steget till ett sparande. Det är nu en tidsmässig förskjutning mellan löneutbetalning och köp.

Ett bra knep, om man vill hjälpa den boende till att kunna spara, är att det alltid samtidigt finns något att köpa. Starta t.ex. med, att sparandet bara skall gälla dagen ut.

Visualisera sparandet: - "När polletterna ligger upp till det röda strecket i plaströret, kan du köpa din CD"!

***Pollettsystemet och det dithörande "sparandet",
är bl.a. intressant för att det kraftigt ökar möjligheten,
för den boende, att kontrollera en större del av sin konsumtion
och att vara säker på,
att det vederbörande bryr sig om, också går att få tag i.
Inget mera tjat,
ingen mer eller mindre generös personal.***

Exempel: - "Om du önskar dig en viss mobiltelefon, en kaka – chokladmjölk eller kaffe, eller gärna går på konsert eller café, så vet du, vad du skall göra, för att det ska bli något och du kan lita på, att det blir så"!

Finns det något som kan gå fel?

Ja, minsann! Först och främst får pollettsystemet aldrig bli tråkigt och/eller opålitligt.

Som sagt, pollettsystem är mycket starkt kopplade till personens lust och om butiken blir ointressant, så försvinner meningen med det hela. Var uppmärksam på, att det är en i personalgruppen, som är ansvarig för den boendes pollettsystem och har till uppgift att hålla ögonen på alla delar av systemet inkl. vad som finns på hyllorna.

Bara ett par stickprov på felorsaker

Om personalen inte kan få upp ögonen för de stora perspektiven i pollettsystem och t.ex. finner det märkligt, att den boende skall ha lön för triviala sysslor, så saboterar det självfallet systemet rätt snart.

Personalen börjar blanda sig i leken: "Ska du inte ha...det är så länge sedan... nu har du köpt lakrits hela veckan, ska du inte...o.s.v."

Likaledes inställer sig kanske frågan, nu när den boende har polletter på fickan, om vederbörande skall bli av med någon (böta) om arbetet inte blir gjort.

GLÖM DET!

Det minsta, som finns att säga om straff på det hela taget, är att det är mycket ineffektiv/dålig pedagogik. Mer avgörande är, att det på etiska grunder, alls inte borde ingå i en "pedagogisk repertoar". Det är fult och feget att pådyvla de personer, som vi får pengar för att hjälpa, obehag, dåligt samvete eller förluster.

I stället vore det på sin plats att erkänna personalens hjälplöshet, som ofta ligger bakom straffande handlingar, och antingen ta bort den specifika uppgiften från schemat eller motivera bättre, ge mer hjälp eller liknande.

Pollettsystem handlar om:

*att bli klokare på den boendes behov
och hjälpa vederbörande
att få en större och mer varierad behovsstruktur
samt bättre kontroll över sin behovstillfredsställelse,
sin konsumtion,
d.v.s. mera glädje och livslust.*

*att skapa ett förståeligt sammanhang
mellan arbetefinsats, lön och konsumtion.*

att ge den boende lust att fokusera, prestera och anstränga sig.

*att skapa strukturer för personalen, som hjälper dem,
att uppföra sig behärskat och respektfullt
som hjälpare och vara motiverande
och igenkännliga för den boende.*

"And I didn't promise you a rose garden"

Per Ankjaer
augusti 05

(Översättning Niclas Henschen, Kvartetten)